

Донецька обласна універсальна наукова бібліотека ім. Н.К. Крупської
Науково-методичний відділ

"ПАМ'ЯТЬ ЯТРИТЬ СЕРЦЯ МІЛЬЙОНІВ"

*(огляд роботи бібліотек області
до 60-річчя визволення України
від німецько-фашистських загарбників)*

Донецьк 2004

ББК 78.381.9:63

П 15

“Пам'ять ятрить серця мільйонів”: (Огляд роботи бібліотек області до 60-річчя визволення України від німецько-фашистських загарбників) / Донец. ОУНБ ім. Н.К. Крупської; Склад. І.А. Пилипенко. – Донецьк: Схід. видав. дім, 2004. - ____ с.

Складач: І.А. Пилипенко

Редактор: О.Г. Полева

Відповідальний за випуск: Н.П. Авдеєнко

Комп'ютерний набір: В.І. Копійка

Рівень духовності нації визначається її ставленням до історії країни, народу, старшого покоління. Тема патріотизму завжди була в центрі уваги бібліотек області. Напередодні 60-ї річниці визволення України від німецько-фашистських загарбників їх діяльність в зазначеному напрямку піднято на новий рівень. Враховуючи сучасні підходи до виховання молодого покоління, робота бібліотечних закладів спрямована на збереження пам'яті про подвиг українського народу, формування високоморальних, свідомих громадян України з багатим духовним світом, міцними життєвими підвалинами, якостями громадянина і патріота.

Зазначена діяльність здійснюється в рамках національних та регіональних програм "Патріотичне виховання громадян, формування здорового способу життя, розвиток духовності та зміцнення моральних засад суспільства", "Ветеран", "Відродження та розвиток українського козацтва"; Всеукраїнської історико-краєзнавчої акції "Збережемо пам'ять про подвиг"; Всеукраїнської молодіжної акції "Пам'ятаємо минуле в ім'я майбутнього"; Всеукраїнської акції Партії Регіонів "Естафета пам'яті: хроніка звільнення регіонів України", обласного конкурсу "Нащадки пам'ять бережуть".

Бібліотекарі області усвідомлюють, що діяльність в даному напрямку – це не короткострокова кампанія, а тривала, копітка щоденна робота, що здійснюється в координації з органами місцевої влади, навчальними та культосвітніми закладами, громадськими товариствами, радами та комітетами ветеранів. Бібліотеки Костянтинівської міської ЦБС, крім того, тісно співпрацюють з територіальним центром соціального обслуговування людей похилого віку, товариством інвалідів "Друг", краєзнавчим музеєм, а бібліотеки Макіївської міської ЦБС підтримують постійні зв'язки з комітетом самоорганізації кварталу "Залізничний".

Діяльність бібліотек з воєнно-патріотичного виховання залежить від якості, повноти бібліотечного фонду, дієвості довідково-бібліографічного апарату, на основі якого будується робота щодо задоволення читацьких потреб. Хоча в більшості бібліотек мало чи зовсім відсутня література останніх років видання, що висвітлює сучасний погляд на події воєнних років, в області є досвід з поповнення фондів виданнями, які дають неупереджену інформацію про Велику Вітчизняну війну, містять нові факти та відомості про події тих років, їх сучасне осмислення.

Всі бібліотеки області мають "Книгу пам'яті України по увічненню учасників бойових дій, які померли в повоєнні роки: Донецька область", яку одержали з обмінного фонду обласної бібліотеки ім. Н.К. Крупської. Серед цінних книг, що користуються попитом у читачів Харцизької ЦБС, є такі: "Велика Вітчизняна війна" Ф. Пігідо-Правобережного, "Звитяга і жертвовність" І.Т. Муковського і О.Є. Лисенка. Особливе місце у фондах Маріупольської ЦБС для дорослих посідають книги місцевого автора Г.М. Захарової, що присвячені маріупольцям – жертвам політичних репресій, спогади ветеранів-земляків, збірка "Пам'ять серця".

Можна навести деякі приклади, коли бібліотеки області одержують літературу воєнної тематики в дар від читачів, громадських організацій,

письменників. Так, Краснолиманська міська рада ветеранів виділила ЦМБ 70 грн та комплект літератури, а місцеві автори подарували свої твори, присвячені Великій Вітчизняній війні.

Постійно здійснюється робота з відображення літератури про Велику Вітчизняну війну в довідково-бібліографічному апараті, де виділяються відповідні рубрики. Наприклад, в бібліотеках Красного Лиману увага читачів звертається на рубрики "Герої-земляки", "Визволення Вітчизни" в краєзнавчій та предметно-інформаційних картотеках. Деякі бібліотеки відкривають рубрики і в інших картотеках. Наприклад, в бібліотеках Новоазовського району в картотеці назв творів в періодиці є рубрика "Перемога у Великій Вітчизняній", де можна знайти назви прозових, поетичних, публіцистичних творів, що опубліковані в журналах та газетах.

В бібліотеках традиційно оформлюються папки газетних матеріалів, альбоми на теми "Війна 1941-1945 рр. та Україна", "Новоазовськ в роки Великої Вітчизняної війни", "Літопис війни", "Подвиг земляків", "Навіки в пам'яті народній".

Діяльність бібліотек в даному напрямку в основному охоплює дві категорії: читачів-ветеранів війни та молодь. Мета роботи з першою категорією – вшановувати людей, які наблизили Перемогу, забезпечити ветеранів пріоритетним обслуговуванням. В більшості бібліотек області ця категорія користувачів забезпечена максимальною увагою з боку бібліотечних працівників. Майже всі учасники війни м. Дебальцево обслуговуються вдома книгоношами-активістами бібліотек. Платна література в бібліотеках Дебальцівської ЦБС видається ветеранам на пільгових умовах, за зниженим тарифом. З тими ветеранами, хто відвідує бібліотеки, постійно проводяться бесіди-спілкування, бесіди-спогади, бібліотерапевтичні бесіди, обговорюються актуальні проблеми сьогодення. Бібліотечні працівники Новоазовського району обслуговують вдома 67 ветеранів, Донецької ЦБС – 74 чоловіки. Бібліотекарі Мар'їнського, Слов'янського та інших районів наносять візити ввічливості, пошани ветеранам війни та вдовам, які за станом здоров'я не можуть відвідувати святкові заходи у бібліотеках. А в бібліотеках Великоновосілківського району читачам-ветеранам надана можливість безкоштовно користуватися літературою з комерційного фонду.

Залучаючи молодь до читання літератури воєнно-патріотичного змісту, бібліотекарі ставлять за мету виховання почуття патріотизму, громадянськості, відповідальності за долю України, поваги та гордості за її визволителів від німецько-фашистських загарбників.

Працівники Краснолиманської ЦМБ провели серед молодих читачів анкетування "Пам'ять про подвиг", метою якого було з'ясувати, яку літературу про війну читає сьогодні молодь. Анкета містила такі питання:

1. Звідки Ви дізналися про Велику Вітчизняну війну?

2. Коли розмовляють про Велику Вітчизняну війну, які почуття і думки це народжує у вас? Чим для Вас особисто є війна?

3. Як бібліотека допомагає Вам дізнатися правду про Велику Вітчизняну війну?

4. Слово у солдатській шинелі. Закличне слово яких уславлених українських літераторів надихало на ратний подвиг?

5. Назвіть твори про війну, які Ви читали

6. Назвіть найулюбленіший твір про війну.

7. Що привертає Вашу увагу в цих книгах?

8. Яку книгу про війну Ви би запропонували прочитати своїм друзям?

9. З яким твором ви познайомились через екранізацію?

Аналіз анкет дозволив зробити висновки, що молоді читачі зовсім мало знають про Велику Вітчизняну війну, в основному з розповідей рідних. Це обумовило необхідність проведення заходів на допомогу розширенню кола інтересів читачів, більш активної популяризації літератури патріотичної тематики, розповсюдження відповідних знань, використання різноманітних інформаційно-масових заходів.

Проведення анкетування серед юнаків та дівчат "Мій погляд на світ" також дозволив бібліотекарям Артемівської ЦМБ розробити план заходів з патріотичного виховання.

Серед різноманітних масових заходів, що відбуваються в бібліотеках області особливе місце посідають наочні форми популяризації літератури: книжкові виставки, перегляди літератури, тематичні полицки – "В боях відстояли Вітчизну свою" (Великоновосілівська ЦБС), "Битва за Україну", "Останній рубіж" (Новоазовський район), "Очима тих, хто воював" (Маріупольська ЦБС для дорослих), "Шляхами мудрості і слави" (Старобешівський район), "Слава полеглим, шана живим" (Олександрівська ЦБС), "Звитяга і жертвність: українці на фронтах другої світової війни" (Кіровська ЦБС), "Пам'ять стукає до серця" (Димитрівська ЦБС), "З журбою радість обнялася" (Краматорська ЦБС).

Виставка-панорама "Донбас – земля нескорених" була розгорнута в Артемівській міській бібліотеці. На ній представлені спогади ветеранів, які визволяли Донбас, Артемівськ: "Они освобождали Донбасс", "Донбасс, год 1943", "Наши земляки – освободители Донбасса"; роман донецького письменника М.І. Зайцева "Живая криница", в якому воскреслі бойові дії артемівських партизан та підпільників, книги місцевих письменників та поетів В.М. Браткова, С. Решетової, В. Черепкова, І. Щербакова та інших.

Ця виставка викликала у молодих відвідувачів неабиякий інтерес не тільки через цікаву, корисну літературу, але й завдяки застосуванню військової атрибутики: солдатської шинелі, каски, плащ-палатки та іншої.

Аналогічна атрибутика була присутня на виставці "Сходинами Перемоги", що була влаштована в Сніжнянській ЦМБ. Протягом року в Харцизькій ЦМБ діяв відкритий перегляд літератури "У граніті... у бронзі... у серцях...". Інтерес у відвідувачів ЦМБ м. Красноармійська викликала галерея портретів "О, не забудьте тих, що рвалися крізь багнети, в степах поклали голови свої", до якої було включено багато документів із фондів місцевого історичного музею.

Результатом творчого підходу бібліотекарів були такі заходи: виставка-реквієм "Пам'яті героїв присвячується" (Харцизька міська ЦБС), "Ніхто не забутий, ніщо не забуто" (Старобешівський район), "Без права на забуття" (Горлівська міська ЦБС), виставки-вернісажі "Зберігаючи пам'ять про подвиг", "Коли горів мій край вогнем" (Краснолиманська міська ЦБС), на яких були представлені альбоми, фотографії, фронтові листи, гармошка, синенька хусточка; виставки вишитих картин "Від душі вітаємо з молодим, квітучим травнем!", "Була священна війна, була велика Перемога", "Маріуполь: хроніка вогненних років" (Маріупольська міська ЦБС для дорослих). Увагу відвідувачів бібліотек Донецької ЦБС для дорослих привернув парад книг "Партизанський рух на Україні", "Безсмертя юних", "Забута книга: О. Фадєєв "Молода гвардія".

Ветерани Великої Вітчизняної війни – постійні відвідувачі бібліотек, учасники багатьох заходів. В усіх бібліотеках проходили вечори-зустрічі "Ріка вічної пам'яті", "Фронтовики, надіньте ордени", "Живий голос ветерана", "Перемога одна на всіх".

Підтримуючи тісні зв'язки з Радою ветеранів, бібліотекарі Краснолиманської ЦМБ спільними зусиллями здійснюють пошук колишніх фронтовиків, які мешкають на Краснолиманщині, організують з ними зустрічі. Серед таких заходів був вечір-спогад "Один уклін полеглим, другий уклін живим", під час якого ветерани – члени літературного об'єднання "Промінь" розповідали про звільнення рідного краю від ворога, втілення своїх спогадів у власні художні твори.

Вечір солдатських традицій "Глибини пам'яті народної" відбувався в ЦМБ м. Харцизька, на якому зустрілися колишні партизани, підпільники, учасники бойових дій. Лунали спогади про бойову молодість колишніх фронтовиків, пісні та вірші.

Традиційними стали вечори, присвячені солдатським вдовам. Наприклад, такі вечори під назвою "П'є журавка воду" відбулися в Маріупольській міській ЦБС для дорослих, Першотравневій районній ЦБС. В бібліотеках Новоазовського району пройшли вечори-вшанування солдатських вдів.

Цікавими були заходи, присвячені жінкам, які зі зброєю та санітарною сумкою пройшли шляхами війни. Серед них вечір при свічках "Крізь дим посміхалася", що відбувся в Добропільській міській ЦБС.

Під час цього незабутнього заходу його гостя Н.В. Гусєва, ветеран Великої Вітчизняної війни розповіла веселі історії воєнних років, виконала пісні своєї молодості.

Важливим в роботі бібліотек з патріотичного виховання молоді є вміння донести до юних громадян значущість подвигу, який здійснили наші земляки у грізні роки війни та Перемоги, яку вони відстояли. Цьому сприяють уроки мужності, історичної пам'яті, урок-реквієм "Сивий солдат онукам розповість", "Будь вічною, пам'ять", "Рідну землю вони зберегли", "Донбас шанує своїх визволителів", під час яких бібліотекарі розповідають молодому

покоління про безсмертний подвиг нашого народу, силу духу та самопожертвування воїнів.

Молоде покоління зовсім мало знає про подвиг героїв-молодогвардійців. Тому бібліотекарі намагаються за допомогою бібліотечних засобів привернути увагу юнаків та дівчат до цієї теми. Наприклад, в Ялтинській бібліотеці-філії Першотравневої ЦБС відбувся урок історичної пам'яті "Пам'ять стукає у наші серця". Поштовхом для його проведення стали бесіди із старшокласниками-читачами, а матеріалом – статті-роздуми М. Зайцева "Краснодонський факел" і К. Іванцова "Гордість і біль мій", що опубліковані у літературно-художньому виданні "Отражение". До заходу була оформлена книжкова виставка "Безсмертна юність Краснодону", проведено бібліографічний огляд. Під час уроку мова йшла про цінності, пам'ять та забуття, про діяльність "Молодої гвардії". Лунали вірші зі збірника "Молодая гвардия в поезии", уривки з поеми Р. Рождественського "Реквієм".

Особливо цінними для молоді є спогади ветеранів. Наприклад, на уроці-спогаді "Салютує Україна хоробрим воїнам своїм", що пройшов у Димитрівській ЦМБ, постійна читачка А.Ф. Горбань, яка на фронті була медсестрою, перегорнула як відомі, так і невідомі сторінки війни, зокрема пов'язані з форсуванням Дніпра. А П.В. Дацюк, теж колишня медична сестра, на зустрічі з членами клубу "Резонанс" розповіла про те, як вона пройшла шляхами війни до Берліну.

Учні загальноосвітніх шкіл, ПТУ, технікумів м. Макіївки були запрошені на зустрічі з ветеранами війни. Це були: святкова зустріч "Уклін тобі, ветеране", вечір слави "Нам 41-й не забути, нам 45-й славити", зустріч з визволителями "Поклонимося великим тим рокам", вечір спогадів "І знову пам'ять ожива".

Цікаві заходи, присвячені людям, які воювали у тилу ворога, відбулися у Донецькій ЦБС. Так, у Петровській бібліотеці-філії № 7 пройшов цикл заходів під назвою "Партизанська Петрівка", а Будьоннівська бібліотека-філія № 14 провела естафету пам'яті "На золоті написана пам'ять", присвячену героям Будьоннівського підпілля. Естафета проведена разом із Комітетом у справах молоді і культури з нагоди святкування Дня партизанської слави.

В рамках місячника пам'яті у Костянтинівській ЦМБ пройшов день інформації "У бронзі, у граніті, у серцях". В цей день користувачам Інтернет-центру були запропоновані віртуальні подорожі "Міста-герої", відбувся віртуальний урок пам'яті "Нащадки пам'ять бережуть". Довідково-інформаційний сектор бібліотеки підготував тематичну закладку "Книга пам'яті України", листок-сигнал "Щоденник пам'яті: ветерани Великої Вітчизняної".

Сьогодні на практиці рідко використовується така традиційна форма популяризації літератури, як читацька конференція. Саме цей захід під назвою "Людина і війна", привернув увагу відвідувачів бібліотеки-філії № 3 Сніжнянської ЦБС. Читачі різного віку обговорили такі питання:

- Чому Велика Вітчизняна війна стала високим відбиттям духу українського народу?

- Які книги допомагали у роки війни з гідністю перенести всі тяготи?

- Яке значення має література воєнної тематики для формування життєвої позиції представників різних поколінь?

- Прочитавши книгу про війну, як по-новому оцінити події тих років?

В тих бібліотеках, де підтримуються тісні контакти з місцевими письменниками, проводяться презентації книг, зокрема воєнної тематики. Наприклад, в літературному музеї ЦБ м. Маріуполя відбулася презентація книги спогадів ветерана війни М.Ф. Новосолова "Храни, Победа". Учасників презентації схвилювала і розповідь про автора, який вже пішов з життя, і правдивість, щирість його книги. Презентація книги ветерана війни М.Т. Горіна "От Белого моря до Берлина" зібрала численну аудиторію в ЦБ м. Єнакієве. Великий резонанс серед мешканців м. Новоазовська викликала прем'єра книги В.М. Зінов'євої "Щоб життя продовжувалося. Приазов'є в період окупації 1941-1943 рр.", яка пройшла в районній бібліотеці. Книгу представляв краєзнавець В. Венедіктов.

Користуються популярністю у відвідувачів бібліотек літературно-музичні вечори, композиції, які, як правило, відзначаються цікавою добіркою літератури і музичного матеріалу, емоційною насиченістю. Такі заходи відбулися в багатьох бібліотеках області. Так, бібліотеки Костянтинівської міської ЦБС разом з міською Радою ветеранів, товариством інвалідів "Друг", дитячою школою мистецтв запропонували ветеранам літературно-музичну композицію "Пам'ять серця, чуєш, не охолонь!", де вони мали змогу разом з вокальним ансамблем "Задоринки" заспівати пісень воєнних років. В Олександрівській ЦРБ відбувався пісенно-поетичний вернісаж "Солдатський привал", а в бібліотеці-філії № 14 Єнакіївської ЦБС – літературно-музичний вечір "І в пам'яті, і в серці назавжди". В багатьох сільських бібліотеках Слов'янської районної ЦБС були проведені святкові концерти-вогники "В серці вічна слава". В жіночому клубі "Посмішка", що діє у Маріупольській ЦБС, для ветеранів ВЛКСМ була проведена літературно-музична композиція "Комсомол – свято молодості", а в Донецькій ЦБС відбувся літературно-музичний вечір "Цей день ми наближали як могли". В Селидівській ЦБС старшокласники взяли участь у вечорі поезії та музики "Ці пісні співали на війні", де вони познайомилися з улюбленими піснями фронтовиків та трудівників тилу, які чекали повернення своїх рідних з війни: "Давай закурим", "Землянка", "На солнечной поляночке", "Соловьи" та іншими. Виконання пісень супроводжувалося коментарями бібліотекарів, які розповіли про історію створення цих пісень. В деяких бібліотеках Краснолиманської ЦБС фронтові пісні лунали в ході пісенного вернісажу "В пісні відгук битв".

Серед багатьох заходів, що проводилися бібліотеками області, слід назвати історичні читання "Пам'ять – категорія вічна", заочні екскурсії по місцях бойової слави (Донецька ЦБС); вечір-легенду "У нас у всіх з війною рахунки" (Дебальцівська міська ЦБС); мітинг-концерт "Цей день Перемоги"

(Добропільська районна ЦБС); святкові вогники "Солдатський вогник", "Фронтовики, надіньте ордени" (Єнакіївська міська, Володарська районна ЦБС).

Неможливо не відмітити цікавий досвід роботи м. Маріуполя. Наприклад, ЦМБ взяла участь у благодійній акції до 70-річчя затвердження звання Героя Радянського Союзу та назустріч 60-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні в рамках історико-культурно-патріотичного проекту "Слов'янське братерство – Русь єдина". Акцію було організовано Маріупольським клубом мандрівників для підлітків виправно-трудової колонії. Була представлена експозиція "Слава героїв невмируща" про маріупольців – Героїв Радянського Союзу з фотографіями та біографічними даними. Центральна бібліотека ім. В.Г. Короленка передала вихованцям ВТК 200 примірників книг, після чого директор ЦБС для дорослих Л.В. Гуркова взяла участь в прес-конференції. Сюжет про цей захід був показаний по місцевому телебаченню.

Огляд діяльності бібліотек області з воєнно-патріотичного виховання свідчить про те, що цьому напрямку приділяється багато уваги. Активній роботі сприяє методична діяльність обласної бібліотеки ім. Н.К. Крупської, а також центральних міських та районних бібліотек. Для працівників бібліотек-філій ЦБС був проведений обласний семінар «Сучасні аспекти діяльності бібліотек на допомогу патріотичному вихованню населення» на базі Сніжнянської міської ЦБС. Обласним методичним центром був виданий сценарій літературно-музичного реквієму «Не обміліє пам'ять віку, в серцях нащадків буде жити», підготовлений бібліотекарями Сніжнянської ЦБС.

Семінар на тему "Діяльність бібліотек назустріч 60-річчю визволення України відбувся у Старобешівському районі. На базі Краснолиманської ЦМБ пройшли заняття ШПД на тему "Пам'ять не знає сивин", який був насичений такими заходами, як година творчої співдружності, обмін досвідом, практичні заняття, методичні рекомендації, показовий захід. Методистами Красноармійської ЦРБ були розроблені методичні рекомендації з підготовки масових заходів воєнно-патріотичного змісту.

Даний огляд підготовлений на основі аналізу інформацій, наданих ЦБС області. Найбільш інформативними, змістовними були матеріали, надані Артемівською, Добропільською, Маріупольською, Краснолиманською, Костянтинівською міськими ЦБС. Низькою інформативністю відмічались матеріали Кіровської, Краматорської міських, Олександрівської, Володарської, Слов'янської, Костянтинівської районних ЦБС. Більшість інформацій містили огляд тільки масових заходів. Поза увагою залишилися питання поповнення фонду літературою відповідної тематики, її відображення у ДБА, використання довідкового апарату у задоволенні читацьких запитів, індивідуальної роботи, методичної діяльності.

Вдосконалення роботи з патріотичного виховання населення передбачає оновлення бібліотечних фондів, поповнення літературою, що неупереджено висвітлює події Великої Вітчизняної війни, сприяє формуванню високоморальних громадян-патріотів. Потребує активізації довідково-

бібліографічне, інформаційне забезпечення процесу формування громадянських, патріотичних почуттів молоді; вивчення та розвиток читацьких інтересів, індивідуальна робота з читачами похилого віку.

Слід продовжити практику пошуку актуальних форм масової роботи, що відповідають інтересам і потребам користувачів всіх вікових категорій.

Необхідно звернути увагу на недостатню розробку духовного аспекту патріотичного виховання. Сьогодні особливо актуальним є донесення до читачів ідеї про необхідність формування духовного потенціалу суспільства, повернення до вічних цінностей.